

hero in the Ukrainian intellectual novel of the 20th years of the XX century are considered. It is found out that creative activity of the author-creator which is directed on the hero, the ultimate goal has a certain influence on the reader.

Key words: *author, hero, author-creator, intellectual game, intellectual prose.*

Література

1. Бахтин М. М. Автор и герой в эстетической деятельности // М.М. Бахтин Автор и герой: К философским основам гуманитарных наук, – СПб: Азбука, 2000. – С. 9–231.

2. Бройтман С. Н. Внежизненно активная позиция / С.Н. Бройтман // Дискурс. – 2003. – № 11. – С. 29-37.

3. Домонтович В. Доктор Серафікус // Без ґрунту / В. Домонтович. – К. : Гелікон, 2000. – С. 173–278.

4. Лейтес Н. С. Интеллектуальный роман Бертольда Брехта / Н. С. Лейтес // Проблемы метода и поэтики в зарубежных литературах XX – XX веков. – Пермь, 1989. – С. 100–112.

5. Могилянський М. Честь / М. Могилянський // Вітчизна. – 1990. – № 1. – С. 92–147.

6. Павличко С. Дискурс українського модернізму в українській літературі / С. Павличко. – К. : Либідь, 1999. – 447 с.

7. Павлова Н. С. Интеллектуальный роман / Н. С. Павлова // Зарубежная литература XX века. – М., 2004. – С. 194–215.

8. Ратке И. Р. Русская интеллектуальная проза 20-х годов XX века (Б. Пильняк, Е. Замятин, В. Набоков) : автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.01.01. / И. Р. Ратке. – Волгоград, 2005. – 23 с.

УДК 82-1: 821.161.2

Ульяна Коржик
(Івано-Франківськ)

ЖАНРОВА РІЗНОМАНІТНІСТЬ ВІЗУАЛІВ МИКОЛИ ЛУГОВИКА

У статті розглядається питання розвитку зорової поезії в українській літературі. Здійснено аналіз візуалів Миколи Луговика. А також накреслені перспективи дослідження питання.

Ключові слова: *зорова поезія, візуали, М. Луговик, «Геракліт», маніфест, символ.*

Зорова поезія має давню традицію як у світовій, так і в українській літературі. Проблема теоретичного дослідження й обґрунтування цього виду в українському літературознавстві поставлена, але ще не достатньо вивчена. Це можна пояснити, перш за все, тим, що візуальна поезія – синтетичний вид мистецтва, який функціонує на стику літератури й образотворчого мистецтва; а по-друге, візуалізації тексту, поетичній графіці досі відводили другорядну, допоміжну роль, як чиннику, що реалізує тільки план форми, а не змісту. В останні десятиліття зростає творчий і дослідницький інтерес до візуальної поезії. Тому метою статті є виявити потенціал візуальної поезії в сучасному літературознавстві. У пропонованій роботі розглянемо сучасні зразки візуалів, зокрема поезій українського автора Миколи Луговика.

Зорова (візуальна) поезія займає особливе місце в літературі, оскільки ще й досі чітко не окреслено її місце в жанровій системі творів. Насамперед, це естетична потреба людини у поєднанні образів і образотворчого мистецтва. «Історія зорової поезії насправді не є історією розвитку якогось одного виду чи розвитку якоїсь простої форми, а історією безупинного людського бажання поєднати зорові та літературні імпульси, пов'язати надбання цих двох різновидів ув одне ціле» [5, с. 71].

В українському літературознавстві до проблеми різних аспектів візуальної поезії у своїх дослідженнях зверталися М. Сорока, А. Макаров, Т. Назаренко, І. Щербань, М. Загорулько. У російському літературознавстві питанню візуальної поезії присвячені праці С. Бірюкова, С. Сігея. О. Бубнов займається проблемою паліндромів, К. Слуцкая – порівнянням російськомовної та англомовної зорової поезії.

Останнім часом увагу науковців привертає форма візуалізації тексту, поетична графіка, її роль і типи. До таких належать О. Бадаєв («Функциональные типы поэтической графики»), Ю. Лотман («Графічний образ поезії»).

Оскільки в сучасному літературознавстві починає відроджуватися традиція візуальної поезії в контексті постмодерністичних течій, або другого необароко, то актуальними при розгляді названої теми є дослідження науковців у сфері естетики Бароко та Необароко, зокрема Д. Чижевського, Л. Ушкалова, М. Макарова, В. Шевчука, О. Юрчук та ін. Тому потрібні подальші наукові напрацювання в даній галузі літературознавства.

Зорова поезія в Україні у своєму становленні пережила кілька етапів. Особливого розквіту вона зазнала в добу Бароко. Потім ця традиція переривається, аж до ХХ ст., яке розпочинається під гаслом експерименту. На людство очікували наукові відкриття, нове мистецтво (фото, кіно), культурні революції. До «мальованого» слова знову

звертаються митці, які, «заперечуючи традиційні засоби версифікації, вдавалися до пошуків нових засобів художнього відтворення і тому використовували зорову форму для розширення художньо-виражальних можливостей літературного тексту (колір, шрифт, математичні числа, знаки тощо)» [6, с. 103]. В українській літературі цього періоду зорова поезія проявилась у творчості футуристів, зокрема їх лідера М. Семенка, який видав дві збірки «поезюмаларства» (за визначенням самого автора) – «Каблепоема» за океан» і «Моя мозаїка». Формальний прийом, використаний М. Семенком, отримав назву «гри шрифтів». Традицію візуальної поезії в сучасній українській літературі на зламі 60-70-х рр. 20 ст. продовжили Микола Холодний, Микола Мірошніченко, Анатолій Мойсієнко, Іван Іов, Микола Сорока. Але ці експерименти до кінця 80-х залишаються переважно в чернетках, без читача. Активніше розвиток української зорової поезії відбувався за межами країн колишнього СРСР. Перші такі спроби здійснюють, за словами М. Сороки, Емма Андієвська (альманах «Нові поезії»), Зиновій Бережан (антологія поезії «Координати», 1969, Т.2), Любомир Госейко («Соняшничиння на новомісяччі»). Лише після проголошення Україною незалежності 1991 року письменники змогли вільно творити в царині зорової поезії. Виникають об'єднання візуалістів, відбуваються їхні конференції. З легкої руки М. Мірошніченка в травні 1991 року, а ще з нагоди 300-ліття рака літерального (паліндрома), була створена група його шанувальників – «Геракліт» (Голінні (браві) Ентузіасти РАКа ЛІТерального). До неї ввійшли кияни М. Мірошніченко, М. Сорока, М. Луговик, Вікторія Стах, львів'яни І. Лучук, Наталка Чорпіта, Н. Гончар, М. Юрик, луганець Л. Стрельник, хмельничанин Іван Іов, черкасець К. Павляк та інші. Як згадує І. Іов: «В одній із богемних київських квартир 29 вересня того ж року була прийнята перша маніфестальна заява, де говорилося, що в українській материковій літературі «благополучно» завершився соцреалістичний період і тепер вона може повернутися до свого природного стану» [1, с. 145].

Варто відзначити також співпрацю українських візуалістів з російськими авторами. Так, Сергій Бірюков – поет хлебніковської школи, історик і теоретик нетрадиційних ігрових форм російської, і не тільки російської поезії, 1994 року видав книгу «Зевгма. Російська поезія від маньєризму до постмодернізму». У ній він вперше зібрав і узагальнив різноманітні авангардні форми поезії за кілька століть, використавши також український досвід. В Тамбові С. Бірюков заснував і очолив академію Зауму, міжнародне авангардне об'єднання, до якої ввійшов і І. Іов (твори якого, до речі, С. Бірюков друкував у Росії без перекладу – лише мовою оригіналу).

Важливим внеском в українське літературознавство стала монографія М. Сороки «Зорова поезія в українській літературі кінця XVI-XVIII ст.», яка відразу стала раритетом (на жаль, наклад цієї цінної праці складає лише 100 примірників). Плідною виявилася співпраця науковця із Канади Тетяни Назаренко з українськими авторами, за редакцією якої вийшла цікава, навіть унікальна, книга «Поезографія: сучасна зорова поезія українською мовою». Але це трапилося 2005 року, після клопіткої праці зі збором текстів та налагодженням контактів безпосередньо з авторами. Т. Назаренко клопоталася не тільки про збір матеріалу, але й пропагувала друк материкових українських авторів за океаном (так візуали І. Іова були надруковані в часописі «Нові дні», що видається в Торонто. Детальніше про листування Т. Назаренко і І. Іова можна прочитати – Іов І. Великдень поезії / Іван Іов // Кур'єр Кривбасу. – 1998. – Січень. – С. 145-152). Також, здійснюючи зворотній зв'язок, науковець ознайомлює українського читача із творчістю зарубіжних авторів українського походження. Її статтю «Образ Слова», яка вийшла в січневому номері журналу «Всесвіт» за 1995 рік, І. Іов називає «чарівним дійством», яке розсунуло ті умовні кордони, яких власне ніколи й не було у справжній поезії [1, с. 146]. У статті йшлося про поета українського походження Ярса (Ярослава-Ігоря) Балана, який нині мешкає і працює в Едмонтоні (Канада). Саме він і допомагатиме в праці Т. Назаренко у справі популяризації візуальної поезії.

1997 року в Альбертському університеті (Едмонтон, Канада) відбулася Міжнародна конференція із зорової поезії «Eye Rhymes» («Зрима рима»), у якій взяли участь понад 50 осіб із 12 країн (Канада – 21, США – 15, Україна – 7, Німеччина – 3, Великобританія – 2, Голандія – 2, Росія – 2, Бельгія – 1, Уругвай – 1). Українську делегацію представляли Микола Мірошніченко, Мирослав Король, Іван Лучук, Василь Трубай, Микола Сорока, Микола Луговик, Іван Іов. Окрім того з доповідями виступили п'ятеро представників Альбертського університету українського походження Ярс Балан, О. Ільницький, Н. Пилип'юк, П. Роланд, Б. Небесьо та Т. Назаренко із Філадельфійського університету, США (Детальніше про це – Сорока М. Не звуком єдиним живе поет / Микола Сорока // Сучасність. – 1997. – № 11. – С. 102-106).

А 1998 року київський графік Володимир Чупринін заснував часопис «Зрима рима». У Львові виникає ПУП – Планетарна Управа Паліндромії, яку очолив Іван Лучук. Постійно використовують зорові образи у своїх поезіях представники львівських літературних груп – «ЛуГоСад», «Січкаря». До «ЛуГоСаду» входять Іван Лучук, Назар Гончар і Роман Садловський.

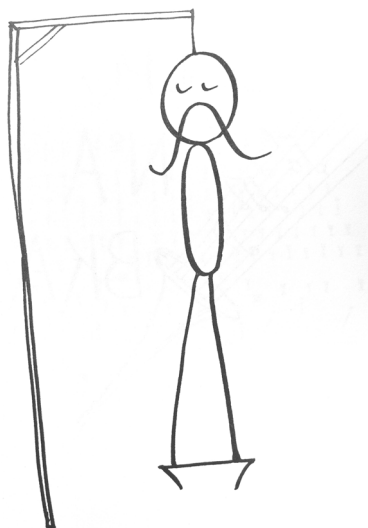
Загалом, як стверджує М. Сорока, «сучасна зорова українська поезія, якщо брати в історичному масштабі, не набагато відстала від нової

хвилі світової зорової поезії. Міжнародний рух офіційно виник під час національної виставки конкретного мистецтва в Сан-Пауло (Бразилія), в 1958 р. був опублікований маніфест, який ствердив, що «конкретна поезія»²⁴ починається з усвідомлення графічного елемента як структурної одиниці» [5, с. 73].

Одним із яскравих представників сучасної української зорової поезії є М. Луговик. Він – уродженець с. Дем'янці на Київщині, публіцист, поет і прозаїк, журналіст, є автором низки книг для дітей та цікавих статей про малярство і сучасну музику. Його візуальна поезія була представлена на багатьох виставках, зокрема в Едмонтоні, під час роботи вже згадуваної нами конференції, Коламбусі (США), Лондоні, Угорщині, Україні. Деякі візуали М. Луговика зберігаються в експозиції Музею візуальної поезії Маямі-Біч колекціонера Мальвіна Сак Нера.

«Скрипка для Орфея» – це збірка, у якій уперше вміщені його зорові поезії (1991 р.). Вдалі спроби автора не залишилися непоміченими, і вже деякий час по тому у Спільноті письменників на знак свого захоплення Луговиковими зоропоезіями Роман Семенко при зустрічі дарує авторові світлини свого батька – відомого панфутуриста Михайля Семенка.

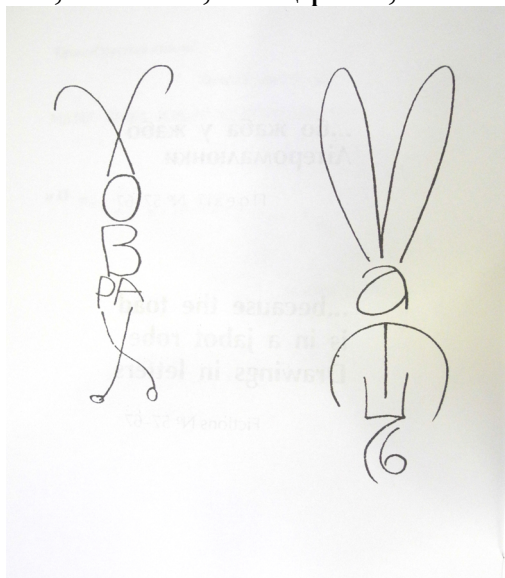
Зорові поезії М. Луговика привертають увагу насамперед своєю тематичною та жанровою багатогранністю. Особливістю його способу поезомалярства є малюнок літерами. Автор не поєднує окремі автономні графічні елементи зі словами, а одразу з літер творить ці графічні одиниці. Так, візуал «Голод», на перший погляд, – це малюнок шибениці, але при уважнішому розгляді реципієнт розуміє, що окрім букв там нічого не використано.

[2, 17].

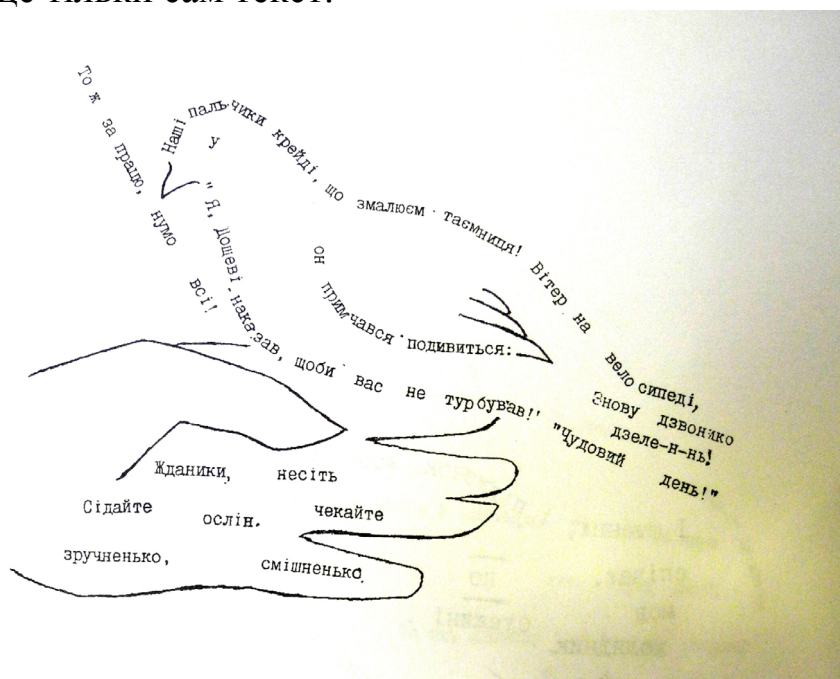
²⁴ У західному літературознавстві зараз прийнятий термін «конкретна поезія», тобто та поезія, яка виражена в конкретних, наочних, точних формах.

Серед збірок візуальної поезії М. Луговика є дитячі тематичні цикли. «Такі Луговикові зорові поезії, – на думку Світлани Шинкарук, – особливо корисні, з погляду дидактики, для дітей шкільного віку, які тільки-но починають входити у царство писаних літер і слів. Літеральний малюнок дозволить їм краще запам'ятати ту чи іншу літеру та особливості написання слова» [7]. Такими можемо вважати візуали «Ховрах і заєць», «Риба та ще й із вусами», «Качка», «Кошеня», «Дрізд», «Дятел», «Слон», «Ящірка», «Пелікан».

«Ховрах і заєць» [3, 22].

Дитячі тексти автор також майстерно втілює і в фігурних, а точніше контурних віршах – текст, який створює контур певного зорового зображення («Малюнки крейдою, II», «Про школярика гусачка», «Жираф», «До снігу», «Лошатко співає колядку», «Якщо ви не апчхи!..»). Інколи такі візуали доповнюються додатковими графічними елементами, а інколи це тільки сам текст.

[3, 5].

Також автор вдається до жанру вірша-загадки. Наприклад, у вірші «Севастополь» М. Луговик зашифровує частину назви міста за допомогою цифри 100.

Багатогранністю тематики відзначається збірка «Графіті та фрески мого храму», яка об'єднує в собі п'ять основних циклів: «Українське бароко», «Поштівка до Буенос-Айреса», «Яблуко Рене Маргіта», «Мистці» та «Перед цівкою мого фотоапарата». Назви циклів диктують не тільки тематику, а й спосіб виконання візуалів. М. Луговик звертається у своїх візуалах також до історичної тематики. Тема козацького бароко піднімається у його творах «Розрита могила», «Козацька церква в Переяславі», «На спомин з дня 500-ліття Січі».

На окрему увагу заслуговують зоропоезії із зображенням жіночої постаті, часто з елементами еротики. Такі його поетичні тексти виконані у вигляді силуетних літерних малюнків. Наприклад, у вірші «Вона» постать жінки виписана так, що кожна з них відповідає певній частині тіла: «В» – груди, «О» – живіт, букви «Н» і «А» утворюють бедра і ноги. В аналогічному ключі виконані візуали «Ольга», «Спогади про неї (Оксана)», «Лижниця морська».

У своїй поезії М. Луговик також звертається до образів визначних особистостей як українського, так і інших народів, зокрема С.Далі, М. Грушевського, Х.-Л. Борхеса, М. Зерова, Дж. Ленона. Цікаво, що в одному випадку таке зображення особи реалізується безпосередньо через вживання в тексті чи заголовку імені митця («За мотивами оповідання Х. Л. Борхеса «Заїр»»), в іншому – через графічний схематичний портрет людини («Пам'яті М. Грушевського»), або ж через зображення якихось знакових атрибутів, які асоціативно співвідносяться з тією чи іншою особою. Так, у творі «Пам'яті Джона Ленона» такими атрибутами є зображення окулярів і гітари, в які вписано текст. Такий інтертекст, на нашу думку, також свідчить про інтелектуальність такої поезії.

Загалом, зорова поезія М. Луговика вражає багатством тем і різноманітністю форм їх реалізації. Він є яскравим представником сучасної української зорової поезії, яка криє в собі потенціал для подальших досліджень.

Аннотація

В статті розглядаються питання розвитку візуальної поезії в українській літературі. Осуществлен анализ визуалов Николая Луговика. А также намечены перспективы исследования вопроса.

Ключевые слова: *візуальна поезія, Н. Луговик, «Гераклит», манифест, символ.*

Summary

The article deals with the development of visual poetry in Ukrainian literature. Mykola Luhovyk's visuals are analyzed. Also outlined research prospects of the question.

Key words: *visual poetry, M. Luhovyk, «Heraclit», manifesto, symbol.*

Література

1. Іов І. Великдень поезії / Іван Іов // Кур'єр Кривбасу. – 1998. – Січень. – С. 144–152.
2. Луговик М. Графіті та фрески мого храму. Перша книга зорової поезії / Микола Луговик. – Львів : Каменяр, 2003. – 51 с.
3. Луговик М. Танець дельфінів. Друга книга зорової поезії / Микола Луговик. – Львів : Каменяр, 2004. – 32 с.
4. Назаренко Т. Знаковий антропоморфізм в сучасній візуальній поезії / Татьяна Назаренко. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.chernovik.org/vizual/?rub_id=5&leng=ru
5. Сорока М. Зорова поезія в сучасній українській літературі / Микола Сорока // Слово і час. – 1994. – № 4-5. – С. 71–76.
6. Сорока М. Не звуком єдиним живе поет / Микола Сорока // Сучасність. – 1997. – № 11. – С. 102–106.
7. Шинкарук С. «ЗОРРО» УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ, або Поезозомлярство Миколи Луговика / С.Шинкарук. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://maysterni.com/publication.php?id=24414>